

Agata MICHNOWSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Katedra Skandynawistyki

e-mail: agata.michnowska@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0001-8601-8188

CO SKRYWAJĄ ULICE W CENTRUM REYKJAVÍKU? O GNIAZDACH TOPONIMICZNYCH W STOLICY ISLANDII

What's hidden in the street names in the centre of Reykjavík? The toponymic nests in the capital city of Iceland

Streszczenie: Celem poniższego artykułu jest zebranie i omówienie wybranych gniazd toponimicznych w Reykjavíku. Islandzkie plateonimy nie są chętnie badane przez onomastów, stąd potrzeba uporządkowania wiedzy na ich temat. Autorka wyjaśnia etymologie nazw ulic należących do trzech gniazd toponimicznych, tj. nazw motywowanych imionami bogów nordyckich, nazw motywowanych imionami bohaterów sag staronordyckich oraz nazw związanych z motywem morza. Z przeprowadzonej analizy semantycznej wynika, że wzorce nazewnicze w centrum Reykjavíku nie są przypadkowe.

Abstract: The aim of this article is to collect and describe certain toponymic nests in the city of Reykjavík. Icelandic hodonyms are not a topic that is eagerly taken up by onomasticians, hence the need to organize knowledge about them. The author explains etymologies of the street names belonging to three toponymic nests, i.e. names inspired by the names of Norse gods, names inspired by the names of the heroes from the Old Norse sagas, and finally names connected to the sea motive. The semantic analysis has shown that there is no coincidence in the naming pattern in the centre of Reykjavík.

Słowa kluczowe: urbonimia, plateonimy, nazwy ulic, Reykjavík, Islandia

Key words: urbanonyms, hodonyms, street names, Reykjavík, Iceland

---

Wpłynęło: 14.06.2023

Zaakceptowano: 4.12.2023

Zalecany sposób cytowania / Cite as: Michnowska A., 2023, Co skrywają ulice w centrum Reykjavíku? O gniazdach toponimicznych w stolicy Islandii, *Prace i Studia Geograficzne*, 68.4, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 13–25, DOI: 10.48128/pisg/2023-68.4-01.

WSTĘP

Przedmiotem refleksji badawczej są nazwy ulic (plateonimy) w stolicy Islandii – Reykjavíku. Islandzkie onimy nie były do tej pory przedmiotem zainteresowań polskich onomastów, zapewne ze względu na barierę językową¹. Również wśród nordyckich badaczy próżno szukać syntetycznego opracowania dotyczącego nazw ulic w największym islandzkim mieście. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że bibliografia poświęcona islandzkiej urbonimii jest nader skromna, a przecież toponomastyka jest nauką chętnie uprawianą na Islandii od dziesięcioleci (Sigmundsson 1968, s. 21). Na temat islandzkich plateonimów napisano do tej pory tylko kilka artykułów, w których skupiano się głównie na odszukiwaniu w onimach konkretnych motywów, np. wody (Kvaran 2013).

W onomastyce polskiej nazewnictwo występujące w przestrzeni miejskiej i związana z nim motywacja toponimiczna są natomiast zagadnieniami chętnie podejmowanymi przez badaczy (por. Górny 2007; Myszka 2016; Walkowiak 2018, 2021). Stosowana w polskich opracowaniach onomastycznych klasyfikacja nazw ulic (a także innych nazw obiektów miejskich, por. Rzetelska-Feleszko 2003, s. 296) odnosi się do klas semantycznych członów odróżniających, pomijane są człony utożsamiające (Bioliak 1982, s. 51–61). Plateonimy dzieli się na pochodzące od apelatywów lub od innych nazw własnych, tj. nazw osobowych, topograficznych, miejscowych oraz tzw. nazw pamiątkowych, odnoszących się np. do nazw wydarzeń historycznych, nazwisk postaci historycznych, wybitnych twórców kultury czy działaczy społecznych i politycznych, a także nazw grup ludzi (Rzetelska-Feleszko 2003).

Celem tego artykułu jest opisanie plateonimów z wybranych gniazd toponimicznych w centrum Reykjavíku. Analizie zostaną poddane plateonimy należące do trzech grup tematycznych: **1.** motywowanej imionami bogów z mitologii nordyckiej; **2.** motywowanej imionami postaci ze staroislandzkich sag; **3.** związanej z motywem morza. Pierwsze dwie grupy są ściśle powiązane z kulturą i historyczną spuścizną średniowiecznej Islandii. Mieszkańcy tego kraju są dumni ze swojej rozbudowanej kosmologii (która nadal przyciąga wielu miłośników pogaństwa) oraz najstarszych zabytków piśmienniczych, w których opisano legendarne początki państwa oraz losy wielu islandzkich rodów. Zarówno mitologiczni bogowie, jak i legendarni bohaterowie sag są znani każdemu Islandczykowi. Odzwierciedlenie tego zjawiska odnaleźć można w islandzkiej onimii. Imiona – czy to nordyckich bogów, czy islandzkich bohaterów – od wieków stanowią motywację dla islandzkich toponimów (choć warto zaznaczyć, że są obecne także we współczesnej antroponimii i chrematonimii). Grupa trzecia, a więc plateonimy z motywem morza, także jest związana z historią islandzkiego społeczeństwa. Morze odgrywało znaczącą rolę w życiu Islandczyków od momentu kolonizacji wyspy przez skandynawskich żeglarzy. Już staroislandzkie sagi opisują morskie wyprawy Islandczyków, którzy jako pierwsi mieli dopłynąć do Grenlandii oraz Ameryki. Przez wiele wieków życie codzienne Islandczyków było podporządkowane morzu; wielu z nich trudniło się żeglugą oraz rybołówstwem, które aż do początku XXI wieku stanowiło podstawę islandzkiej gospodarki². Morze było obecne także w nordyckich wierzeniach i związanych z nimi przesądach. Nie powinno zatem dziwić jego szczególne miejsce we współczesnej islandzkiej urbonimii.

¹ Językiem islandzkim posługuje się ok. 320 tys. osób, z czego zdecydowana większość to Islandczycy zamieszkujący wyspę. Nauka tego języka poza granicami Islandii jest utrudniona, głównie ze względu na małą liczbę kursów. Obecnie żaden z polskich uniwersytetów nie oferuje studiów na kierunku filologia islandzka. Nieliczne ośrodki (m.in. Uniwersytet Gdański oraz Uniwersytet Śląski w Katowicach) prowadzą od niedawna lektorat języka islandzkiego. Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wykładany jest natomiast przedmiot *Język, kultura i literatura staroskandynawska*, podczas którego studenci poznają podstawy gramatyki języka staroislandzkiego. Niewielu jest również tłumaczy polsko-islandzkich, co dziwi tym bardziej, że Polacy są obecnie największą mniejszością narodową na Islandii (*Statistics Iceland* 2017).

² Polska w Islandii. Informator ekonomiczny, *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://www.gov.pl/web/islandia/informator-ekonomiczny> (dostęp: 11.06.2023).

Materiał badawczy wykorzystany w artykule został wyekscerpowany z map *Google*. Dodatkowym narzędziem była dostępna w internecie *List of Streets in Reykjavík, Reykjavíkurborg*³, *Höfuðborgarsvæði*⁴, *Iceland, Google Maps and Street View Photos*⁵.

HISTORIA NAZEWNICTWA MIEJSKIEGO W REYKJAVÍKU

Miasto Reykjavík, którego nazwę można tłumaczyć jako „dymna zatoka”⁶, zostało według legendy założone w 874 roku przez Norwega Ingólfrura Arnarsona (*Store Norske Leksikon* 2023). Do połowy XVIII wieku Reykjavík był niewielką i mało znaczącą osadą, aż do momentu powstania na jego terenie fabryki wyrobów wełnianych. Miejscowość szybko stała się ośrodkiem rybołówstwa i handlu, a w roku 1786 otrzymała prawa miejskie (Gylfadóttir, Gunnarsdóttir 2006, s. 11). W 1843 roku Reykjavík stał się siedzibą islandzkiego parlamentu (isl. *Alþingi*), co przyczyniło się do ustanowienia miasta w roku 1918 stolicą kraju połączonego unią personalną z Danią, a następnie w 1944 roku stolicą niepodległej Republiki Islandii (*Encyklopaedia Britannica* 2023).

Islandzkie nazewnictwo miejskie, pomimo długiej historii osadnictwa na tym terenie, jest zjawiskiem stosunkowo nowym. W artykule *Nöfn á götum og númer á húsum í Reykjavík* (Nazwy ulic i numery domów w Reykjavíku⁷), opublikowanym w sierpniu 1888 roku w gazecie *Þjóðólfi*, znalazła się informacja o wprowadzeniu na obszarze całego Reykjavíku, na wzór zagranicznych miast, nazw ulic oraz numeracji budynków mieszkalnych. Decyzję tłumaczono częstymi problemami listonoszy z doręczaniem listów i paczek pod właściwy adres. Wcześniej stosowany system nazewnictwa był niewątpliwie bardziej skomplikowany. Niektóre nazwy domów i budynków pochodziły od imion ich właścicieli, np. *Eirnýjarbær* (pol. dom Eirný⁸) lub *Símonar Hansenshús* (pol. dom Símona Hansena). Niektóre budynki otrzymywały nazwę związaną z profesją zamieszkujących je osób, np. *Doktorshús* (pol. Dom Lekarza), *Kapteinshús* (pol. Dom Kapitana), *Skómakarahús* (pol. Dom Szewca), *Skraddarahús* (pol. Dom Krawca), *Sútarahús* (pol. Dom Garbarza) czy *Biskupshús* (pol. Dom Biskupa) (Ámundason 2019). Co ważne, nie wszystkie określenia pojedynczych budynków zostały w późniejszych latach nazwami całych ulic. Istnieje jednak parę plateonimów, których używa się nieprzerwanie od XIX wieku, np. *Lækjargata*⁹ (pol. ulica Strumieniowa) czy *Lækjartorg* (pol.

³ Pol. miasto Reykjavík.

⁴ Pol. obszar stołeczny.

⁵ <https://geographic.org/streetview/iceland/hofudborgarsvaedi/reykjavikurborg/reykjavik.html> (dostęp: 3.06.2023).

⁶ Nazwa jest złożeniem słów *reykr* – ‘dym’ oraz *vík* – ‘zatoka’ i odnosi się do występujących w pobliżu miasta naturalnych gorących źródeł (*Online Etymology Dictionary* 2023).

⁷ Ten i następne cytaty z innych języków – tłumaczenie własne.

⁸ *Eirný* – imię żeńskie.

⁹ *Lækjargata* zaczęła przybierać swój obecny kształt już pod koniec XVIII wieku, kiedy na jej terenie zbudowano dwa pierwsze domostwa (jedno z nich nosiło nazwę *Lækjarkot*, czyli „potokowe gospodarstwo”, ze względu na pobliski strumień). Budynki sąsiadowały z powstałą w 1787 roku katedrą. Ze względu na ówczesnych mieszkańców obu budynków (jeden z nich był biskupem, a drugi proboszczem) w tamtych czasach ulica nosiła nazwę *Heilagsandastræti* (pol. ulica Ducha Świętego) (Guðmundsdóttir 2015; *Lesbók Morgunblaðsins* 1961, s. 604). Nazwa *Lækjargata* została oficjalnie przyjęta w roku 1848 (Gylfadóttir, Gunnarsdóttir 2006, s. 19). Co ciekawe, dla wielu osób używany obecnie plateonim może nie wydawać się zrozumiałym, ponieważ w pobliżu ulicy nie znajduje się żaden strumień. Został on zlikwidowany w roku 1911 (Gylfadóttir, Gunnarsdóttir 2006).

plac Strumieniowy). W podobnym czasie powstały nazwy takie jak *Aðalstræti*¹⁰ (pol. ulica Główna), *Austurstræti* (pol. ulica Wschodnia), *Pósthússtræti* (pol. ulica Pocztowa) czy *Hafnarstræti* (pol. ulica Portowa) (*Lesbók Morgunblaðsins* 1961, s. 604).

BUDOWA SŁOWOTWÓRCZA ISLANDZKICH PLATEONIMÓW

Podstawową strukturą islandzkich plateonimów są złożenia, składające się z dwóch członów. Odwrotnie niż w języku polskim człon odróżniający (inaczej identyfikujący) znajduje się na pierwszym miejscu, natomiast człon utożsamiający – na miejscu drugim:

isl. *Skólastræti* (*skóla*, „szkoła” – człon odróżniający; *stræti*, „ulica” – człon utożsamiający)
 pol. *ulica Szkolna* („ulica” – człon utożsamiający, „szkolna” – człon odróżniający)

Człon odróżniający występuje zawsze w dopełniaczu, natomiast człon utożsamiający, w zależności od potrzeby, może przyjąć formę jednego z czterech islandzkich przypadków¹¹. W każdej, nawet nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej wymawiana jest pełna nazwa ulicy; nie dochodzi zatem do elipsy członu utożsamiającego, która jest zjawiskiem spotykanym np. wśród użytkowników języka polskiego (por. Rzetelska-Feleszko 2003, s. 296).

O ile zbiór wyrazów mogących być członem identyfikującym wydaje się otwarty (tj. ograniczony jedynie przez islandzki leksykon), o tyle liczba dopuszczalnych członów utożsamiających jest możliwa do wskazania. Do najczęściej spotykanych należą (w porządku alfabetycznym):

-*bakki* < pagórek,
 -*braut* < droga, ścieżka,
 -*gata* < ulica,
 -*stígur* < ścieżka,
 -*stræti* < ulica,
 -*vegur* < droga, ścieżka,
 -*vellir* < pola,
 -*torg* < targ, plac.

WYBRANE GNIAZDA TOPONIMICZNE W REYKJAVÍKU

W poniższej części omówione zostaną wybrane gniazda toponimiczne, które odnaleźć można w centrum Reykjavíku. Ulice w centrum islandzkiej stolicy wyraźnie stanowią zwartą całość; wiele z nich ma bowiem tę samą motywację tematyczną. Bezpośrednio w swoim sąsiedztwie znajdują

¹⁰ Ulica ta jest uznawana za najstarszą w całym mieście (Gylfadóttir, Gunnarsdóttir 2006, s. 11). Pierwotnie była znana pod duńską nazwą *Langafortov* (pol. Długi Chodnik) lub pod zislandzowaną wersją *Langastjett*. Nazwa była związana z wyłożonymi na południowej stronie rzędami kamieni, które umożliwiały poruszanie się po mokrej ulicy podczas deszczowej pogody (*Morgunblaðið* 1947, s. 316). Nazwa *Aðalstræti* została utworzona na zasadzie analogii do podobnych ulic w innych miastach, np. w Kopenhadze, gdzie istnieje *Hovedgade* (por. duń. *hoved* i isl. *aðal*).

¹¹ Język islandzki, jako jeden z dwóch języków nordyckich (drugim jest język farerski, używany na Wyspach Owczych), zachował rozbudowaną fleksję i staronordycki system przypadkowy, na który składają się cztery przypadki: mianownik, biernik, celownik oraz dopełniacz.

się ulice motywowane imionami bogów znanych z mitologii nordyckiej; blisko siebie są także ulice derywowane od imion legendarnych bohaterów sag. Dalej od centrum – jednak nadal w zasięgu krótkiego spaceru – znajdują się ulice powiązane tematycznie z motywem wody. Co warto jednak podkreślić, w centrum miasta spotkać można także nieliczne plateonimy niepasujące do żadnej z tych kategorii. Przykładami takich ulic będą pochodzące od wyrazów pospolitych plateonimy *Bankastræti* (pol. ulica Bankowa), *Skólastræti* (pol. ulica Szkolna) czy wspomniana wcześniej *Pósthússtræti* (pol. ulica Poczta). Nazw tych jest jednak stosunkowo niewiele i nie stanowią one zwarte gniazda toponimicznego.

Plateonimy motywowane imionami staronordyckich bogów

Baldursgata < M. *Baldur*; pol. Baldur, bóg jasności dziennej, życia i wegetacji; po ragnaröku¹² zostanie najwyższym z bogów (Szejter 1997, s. 139)

Bragagata < M. *Bragi*; pol. Bragi; bóg skaldów¹³ i skald bogów (Szejter 1997, s. 139)

Haðarstígur < M. *Höður*; pol. Hodur; ślepy bóg; po ragnaröku będzie rządził razem z Baldrem (Szejter 1997, s. 149)

Freyjugata < M. *Freyja*, pol. Freja; bogini miłości, płodności, piękna i wojny (Szejter 1997, s. 143)

Lokastígur < M. *Loki*; pol. Loki; olbrzym, przyjęty do grona bogów jako pan ognia (Szejter 1997, s. 152)

Njarðargata < M. *Njörðr*; pol. Njörd; bóg wód przybrzeżnych, patron ludzi morza (Szejter 1997, s. 156)

Nönnugata < M. *Nanna*, pol. Nanna; żona Baldura w islandzkiej wersji mitu¹⁴ (Śłupecki 2006, s. 197)

Óðinsgata < M. *Óðin*, pol. Odyń; najwyższy z bogów, pan władzy, mądrości, wojny, czarów runicznych, poezji i płodności (Szejter 1997, s. 158)

Týsgata < M. *Týr*, pol. Tyr; początkowo bóg nieba i bóg naczelny, po zdetronizowaniu przez Odyń opiekun praw wojennych i bóg wojny sprawiedliwej (Szejter 1997, s. 166)

Urðarstígur < M. *Urður*, pol. Urd; najważniejsza z norn¹⁵ (Śłupecki 2006, s. 42)

Válastígur < M. *Váli*, pol. Wali; syn Odyńa, po ragnaröku zostanie jednym z głównych bogów (Szejter 1997, s. 168)

Þórsgata < M. *Þor*, pol. Tor, bóg burzy i płodności, patron samotnie walczących (Szejter 1997, s. 163)

W centralnej części Reykjavíku, tj. na północ od kościoła Hallgrímskirkja, znajduje się gniazdo tematyczne nawiązujące do najważniejszych bogów z mitologii nordyckiej. Omawiane w tym miejscu plateonimy powstały wskutek transonimizacji, tj. przejścia nazwy z jednej klasy do innej lub z jednego obiektu na inny bez zmian formalnych (Bijak 2017, s. 3). W tym przypadku antroponimy będące imionami nordyckich bóstw były motywacją do utworzenia nazw ulic. Wśród powyższych plateonimów odnaleźć można zarówno najważniejsze nordyckie bóstwa (w tym najważniejszego z nich, Odyńa), jak i imiona bogów mniej znaczących i rzadziej pojawiających się w przekazach (np. Nanny wspomnianej tylko w nielicznych mitach). Dwa rejkiawickie plateonimy, tj. *Freyjugata* (pol. ulica Frei) oraz

¹² W mitologii nordyckiej *ragnarök* to nazwa końca całego świata. Wierzo jednak, że po zakończeniu okrutnej wojny pomiędzy bogami świat odrodzi się na nowo.

¹³ Skaldowie (staronord. *skáld* lub *skald* – ‘poeci’) byli dworskimi poetami w średniowiecznej Skandynawii, głównie w Norwegii i na Islandii. Ich sztuka, określana jako poezja skaldyczna, jest jednym z głównych staroskandynawskich gatunków literackich (*Encyklopaedia Britannica* 2023).

¹⁴ Nanna jest postrzegana przez badaczy za postać zagadkową; informacje na jej temat czerpie się głównie z mitu o synie Baldura, Forsetim (*Store Norske Leksikon* 2023). Szejter (1997, s. 155) stwierdza, że Nanna to „być może bogini kwiatów i roślin”.

¹⁵ Norny były wieszczkami, które decydowały o losie świata i poszczególnych ludzi, „przekształcając teraźniejszość w przyszłość” (Śłupecki 2006, s. 51).

Nönnugata (pol. ulica Nanny), były motywowane imionami nordyckich bogiń, natomiast plateonim *Urðarstígur* (pol. ulica Urd) pochodzi od imienia jednej z norn. Co ciekawe, gniazdo nazewnicze nie obejmuje, z wyjątkiem *Urðarstígur*, nazw derywowanych od imion innych mitologicznych postaci, np. elfów czy krasnoludów. Brak też nawiązań do nazw mitologicznych światów (np. Midgardu¹⁶), czy atrybutów bogów (np. należącego do Tora młota Mjólnira¹⁷).

Warto zaznaczyć, że Reykjavík nie jest jedyną nordycką stolicą, w której istnieją ulice poświęcone mitologicznym postaciom. Ulice Odyna (duń. *Odinsgade*, nor. *Odins gate*, szw. *Odinsgatan*) oraz Tora (duń. *Torsgade*, nor. *Tors gate*, szw. *Torsgatan*) znajdują się także w Kopenhadze, Oslo i Sztokholmie. W przypadku tych miast przesadą byłoby jednak stwierdzenie, że ulice te są częścią większego gniazda toponimicznego, którego motywacją były imiona nordyckich bogów.

Mapa 1. Rejkiawickie plateonimy motywowane imionami bogów nordyckich
Źródło: maps.google.com (dostęp: 11.06.2023).

Map 1. Reykjavík street names inspired by the names of the Norse gods
Source: maps.google.com (access: 11 June 2023).

Plateonimy motywowane antroponimami ze staroislandzkich sag

Auðarstræti < *Auður djúpúðga Ketilsdóttir*; bohaterka wielu sag, m.in. *Sagi o Njálu*, *Sagi rodu z Laxdalu*, *Księgi o Zasiadleniu* (Pálsson 1997, s. 19)

Bollagata < *Bolli Þorleiksson*; bohater *Sagi rodu z Laxdalu* (Gogosz 2015, s. 34)

¹⁶ Chociaż – co warto zaznaczyć – w Reykjavíku istnieje ulica motywowana nazwą jednego ze światów, tj. Asgardu. Owa ulica *Ásgarður* znajduje się jednak w innej części miasta, stąd też nie włączam jej do omawianego przeze mnie gniazda nazewniczego.

¹⁷ Dygresja ta nie jest przypadkowa; takie ulice istnieją bowiem w kilku duńskich miastach, np. w Aarhus i Glostrup.

- Bergþórugata* < *Bergþóra Skarphéðinsdóttir*; bohaterka *Sagi o Njálu* (Gogosz 2015, s. 29)
- Egilsgrata* < *Egill Skallagrímsson*; główny bohater *Sagi o Egilu* (Gogosz 2015, s. 31)
- Eiríksgrata* < *Eiríkur rauði Þorvaldsson*, pol. Eryk Rudy; bohater *Sagi o Eryku Rudym* oraz *Sagi o Grenlandczykach* (Gogosz 2015, s. 35–36)
- Flókastræti* < *Flóki Vilgerðarson*; bohater *Księgi o Zasiedleniu* (*Store Norske Leksikon* 2023)
- Gunnarsbraut* < *Gunnar Hámundarson*; bohater *Sagi o Njálu* (Gogosz 2015, s. 28)
- Guðrúnargata* < *Guðrún Ósvífursdóttir*; główna bohaterka *Sagi rodu z Laxdalum* (Gogosz 2015, s. 33)
- Grettisgrata* < *Grettir Ásmundarson*; główny bohater *Sagi o Grettirze* (Gogosz 2015, s. 34)
- Hallveigarstígur* < *Hallveig Fróðadóttir*; bohaterka *Księgi o Zasiedleniu* (*Landnámabók* 9)
- Hrefnugata* < *Hrefna Ásgeirsdóttir*; bohaterka *Sagi rodu z Laxdalum* (Gogosz 2015, s. 34)
- Ingólfsstræti* < *Ingólfur Arnarson*; bohater *Księgi o Zasiedleniu*; uznawany za pierwszego osadnika na Islandii (*Store Norske Leksikon* 2023)
- Karlagata* < *Karli*; pojawia się w *Księdze o Zasiedleniu* jako niewolnik (*Landnámabók* 8)
- Kjartansgrata* < *Kjartan Ólafsson*; bohater *Sagi rodu z Laxdalum* (Gogosz 2015, s. 34)
- Kárástígur* < *Kári Sölmundarson*; bohater *Sagi o Njálu* (Gogosz 2015, s. 29)
- Leifsgata* < *Leifur Eiríksson*; pol. *Leif Szczęśliwy*; bohater *Sagi o Eryku Rudym* oraz *Sagi o Grenlandczykach* (Gogosz 2015, s. 36)
- Mánagata* < *Porkell máni Þorsteinsson*; bohater *Księgi o Zasiedleniu* (*Landnámabók* 9)
- Njálsgrata* < *Njáll Þorgeirsson*; główny bohater *Sagi o Njálu* (Gogosz 2015, s. 28)
- Skarphéðinsgrata* < *Skarphéðinn Njálsson*; bohater *Sagi o Njálu* (Gogosz 2015, s. 29)
- Skeggjagata* < *Þórður skeggi Hrappsson*; bohater *Księgi o Zasiedleniu* (*Landnámabók* 10)
- Vífilsgata* < *Vífill*; pojawia się w *Księdze o Zasiedleniu* jako niewolnik (*Landnámabók* 8)
- Þorfinnsgata* < *Þorfinnur Karlsefni*; bohater *Sagi o Eryku Rudym* oraz *Sagi o Grenlandczykach* (*Store Norske Leksikon* 2023)

Po drugiej stronie kościoła Hallgrímskirkja, na południe od niego, znajduje się kolejne gniazdo nazewnicze – tym razem motywowane imionami bohaterów islandzkich sag. *Sagi* (staronord. *saga*, pl. *sögur* – ‘historia, opowieść’) to staroskandynawskie (przede wszystkim islandzkie) dzieła prozy narracyjnej pochodzące z okresu średniowiecza (Zatora 2017, s. 32). Opowiadają o losach legendarnych władców, osadników, rycerzy, biskupów, a nierzadko i całych rodów. *Sagi* są w dużej mierze oparte na opowieściach przekazywanych ustnie i zostały spisane między XII a XV wiekiem (*Store Norske Leksikon* 2023). Najliczniejszą grupę stanowią tzw. *sagi o Islandczykach* (isl. *Íslendingasögur*), które opisują losy islandzkich osadników, skaldów, banitów, rodów oraz mieszkańców konkretnych regionów Islandii (Gogosz 2015, s. 15–16). Do najbardziej znanych sag o Islandczykach należą: *Saga o Grettirze* (isl. *Grettis saga*), *Saga o Njálu* (isl. *Brennu-Njáls saga*¹⁸), *Saga o Gislim* (isl. *Gísla saga Súrssonar*), *Saga o Egilu* (isl. *Egils saga*), *Saga rodu z Laxdalum* (isl. *Laxdæla saga*) oraz tzw. *sagi winlandzkie*¹⁹, tj. *Saga o Eryku Rudym* (isl. *Eiríks saga rauða*) oraz *Saga o Grenlandczykach* (isl. *Grænlandinga saga*) (Gogosz 2015, s. 28–35). Niezwykle istotną rolę dla Islandczyków ma natomiast *Księga o Zasiedleniu* (isl. *Landnámabók*), która jest jednym z pierwszych źródeł historycznych dotyczących ich kraju. *Księga* opowiada o odkryciu i zasiedleniu Islandii, opisując przy tym losy ponad 400 osadników i ich rodów (*Store Norske Leksikon* 2023). Szacuje się, że *Landnámabók* została spisana po raz pierwszy w XII wieku, ale do naszych czasów zachowała się jedynie wersja trzynastowieczna (Schlauch 1976, s. 16).

¹⁸ Dosłownie: *Saga o spalonym Njálu*. Główny bohater, Njáll Þorgeirsson, zginął wraz z całą rodziną w pożarze domu spowodowanym przez wrogów jego synów.

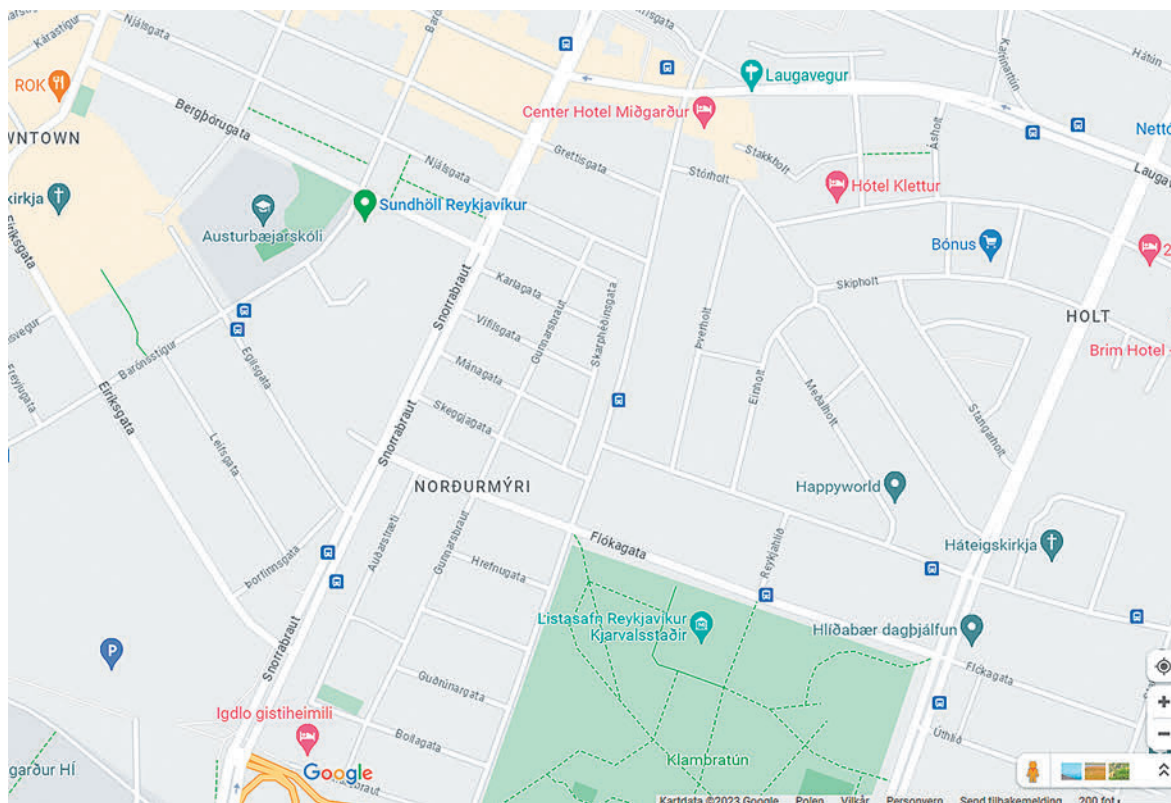
¹⁹ Obie *sagi* opowiadają o dziejach islandzkiego osadnictwa, tj. zasiedlenia Grenlandii, zapoczątkowanego przez Eryka Rudego, oraz o zasiedleniu przez Leifura Erikssona krainy zwanej Winlandią (isl. *Vínland* – ‘Kraina Wina’ lub ‘Kraina Winorośli’), której położenie do dzisiaj jest przedmiotem sporu badaczy. Współcześnie przyjmuje się, że chodzi o północno-wschodnie wybrzeże Kanady (Gogosz 2015, s. 36).

Sagi, mające dla Islandczyków bezcenną wartość, zostały upamiętnione w rejkiawickiej plateonii. Gniazdo nazewnicze motywowane imionami bohaterów najbardziej znanych sag jest największym spośród analizowanych w tym artykule. Odnaleźć można zatem plateonimy motywowane imionami odkrywców, wśród których znajdują się m.in. *Eiríksgata* nawiązująca do odkrywcy Grenlandii Eryka Rudego, *Leifsgata* związana z postacią Leifura Erikssona, który miał dopłynąć do Ameryki Północnej, oraz *Porfinnskata* nazwana na cześć Porfinnura Karlsefniego, który miał się podjąć kolonizacji ziem odkrytych przez Leifura. Islandczycy upamiętnili także pierwszych kolonizatorów wyspy, m.in. Flókiego Vilgerðarssona i Hallveig Fróðadóttir oraz legendarnego założyciela Reykjavíku – Ingólfura Arnarsona. Ciekawe jest rozmieszczenie ulic motywowanych imionami bohaterów *Sagi o rodzie z Laxdalur*. Jak zauważa Ł. Neubauer (2015, s. 205):

Dowodem doskonałej znajomości sag wśród urzędników miejskich są również Kjartansgata, Guðrúns-gata i Bollagata, [...] serdecznych niegdyś przyjaciół Kjartana i Bollego, których poróżniła ostatecznie miłość do niejakiej Guðrún Ósvífursdóttir. Tragiczne losy trójki kochanków w sprytny sposób zostały odzwierciedlone w położeniu równoległych do siebie *götur*, gdzie pomiędzy nieszczęśliwych młodzieńców wciśnięto ulicę nazwaną na cześć pięknej córki Ósvífa.

W tym gnieździe tematycznym znalazło się także miejsce dla bohaterów znanych wszystkim Islandczykom, m.in. Njálła Þorgeirssona i jego żonu Bergþóry Skarphéðinsdóttir (stąd położone obok siebie *Njálsgata* i *Bergþórugata*), oraz dla postaci mniej rozpoznawalnych, np. pojawiających się w *Księdze o Zasadzeniu niewolników Karliego* oraz Vífilla (*Karlagata* i *Vífillsgata*).

Mapa 2. Plateonimy motywowane imionami bohaterów staronordyckich sag

Źródło: maps.google.com (dostęp: 13.06.2023).

Map 2. Street names inspired by the heroes from the Old Norse sagas

Source: maps.google.com (access: 13 June 2023).

Plateonimy związane z motywem morza

Bárugata < M. *bára*, pol. fala

Hrannarstígur < M. *hrönn*, pol. fala

Marargata < M. *mar*, pol. morze (poet.)

Ránargata < M. *Rán* (Ran); bogini toni morskiej i wirów (Szejter 1997, s. 161)

Stýrimannastígur < M. *stýrimaður*, pol. sternik

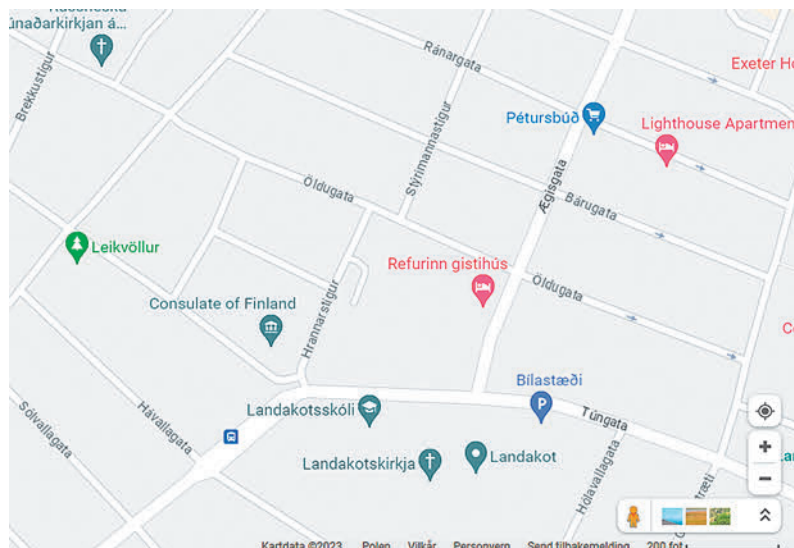
Unnarstígur < M. *unnur*, pol. fala

Öldugata < M. *alda*, pol. fala

Ægisgata < M. *Aegir*; olbrzym (jotun) o cechach bóstwa akwaticznego, mąż Ran (Słupecki 2006, s. 296–297)

W zachodniej części miasta, w bliskim sąsiedztwie portu, istnieje gniazdo tematyczne związane z motywem morza. Jak wspomniano we wstępie, od setek lat morze odgrywało niezwykle ważną rolę w życiu codziennym Islandczyków. Prawie całe islandzkie społeczeństwo trudniło się profesjami związanymi z rybołówstwem i żeglugą, natomiast łodzie były ważnym środkiem transportu między położonymi wzdłuż wybrzeża osadami. Obecność takiego gniazda toponimicznego w stolicy Islandii wydaje się zatem bardziej niż uzasadniona.

W omawianej grupie plateonimów na pierwszy plan wysuwają się nazwy derywowane od różnych określeń słowa *fala*, a więc *alda*, *bára*, *hrönn* oraz *unnur*²⁰. Na analizowanym obszarze brakuje jednak plateonimu derywowanego od najczęściej spotykanego we współczesnej islandczyźnie wyrazu oznaczającego falę, tj. *bylgja*. Podobna sytuacja ma miejsce z plateonimem *Marargata*, który przetłumaczyć można jako „ulica Morska”. Podstawą plateonimu jest poetyckie określenie morza, tj. *mar* (które pochodzi od pragermańskiego rdzenia **mari* – ‘morze, jezioro’), a nie dużo częściej używane wyrazy *haf* lub *sjór*. Co ciekawe, sam apelatyw *mar(r)* miał w języku staronordyckim jeszcze jedno znaczenie, a mianowicie ‘koń’ (*Íslensk orðsifjabók* 1989, s. 604).

Mapa 3. Plateonimy związane z tematyką morza

Źródło: maps.google.com (dostęp: 13.06.2023).

Map 3. Street names inspired by the sea

Source: maps.google.com (access: 13 June 2023).

²⁰ Wyraz *unn(u)r* był w przeszłości także jednym z określeń Odyna (*Íslensk orðsifjabók* 1989, s. 1008).

Plateonim *Stýrimannastígur* (pol. ścieżka Sternika) pochodzi od nazwy zawodu ściśle związanego z morzem. W analizowanej grupie są także dwie nazwy ulic motywowane imionami kolejnych mitologicznych postaci, tj. *Ránargata* (pol. ulica Ran²¹) oraz *Ægisgata* (pol. ulica Aegira²²). Według nordyckich wierzeń bogini toni morskiej Ran zamieszkiwała dno morza wraz ze swoim mężem, olbrzymem Aegirem. Uważano, że Ran nie życzyła dobrze ludziom; często łapała ich do swojej sieci, a następnie więziła w swym pałacu (Szrejter 1997, s. 161). Kult bogini Ran był silny zwłaszcza wśród ludzi pracujących na morzu, m.in. marynarzy. Nazwanie jej imieniem jednej z ulic poświęconej morzu nie powinno zatem dziwić.

PODSUMOWANIE

Jak wynika z powyższych rozważań, ulice w centrum stolicy Islandii stanowią zwarte gniazda toponimiczne. Wiele toponimów jest związanych tematycznie z symbolami islandzkiej kultury, tj. z mitologią nordycką i staroislandzkimi sagami oraz z odgrywającym istotną rolę w życiu Islandczyków morzem. W przypadku dwóch pierwszych gniazd toponimicznych można zauważyć, że wszystkie plateonimy są motywowane tylko i wyłącznie imionami bóstw bądź legendarnych postaci. Nie odnaleziono żadnego plateonimu motywowanego toponimami związanymi z jedną lub drugą kategorią. Każda z opisywanych nazw jest motywowana tylko jednym imieniem, w większości przypadków męskim. Brak też odwołań do nazw rodów czy przydomków postaci. Dużo większe zróżnicowanie odnaleźć można w plateonimach związanych z morzem. Te najczęściej odwołują się do wszelakich określeń słowa *fala* (*alda*, *bára*, *hrönn*, *unnar*), do poetyckich określeń morza (*mar*) czy nazwy profesji kojarzącej się z morzem (*stýrimaður* – ‘sternik’). Również w tym gnieździe toponimicznym znalazły się nazwy motywowane imionami postaci z mitologii nordyckiej, tj. bogini Ran oraz olbrzyma Aegira. Jak słusznie stwierdza Ł. Neubauer (2015, s. 204–205) w zakończeniu wieloautorskiej monografii poświęconej sagom staroislandzkim:

Na pozór mniej widocznym, choć w rzeczywistości równie istotnym zjawiskiem jest wyraźny wpływ dawnej kultury islandzkiej na lokalną onomastykę. [...] Istotnym nośnikiem pamięci historyczno-literackiej są także nazwy, jakie w połowie XX wieku nadano niektórym ulicom stolicy islandzkiej. [...] Przemierzając przestrzeń miejską Reykjavíku, jesteśmy [...] niemal nieustannie w bliskim kontakcie z literacką spuścizną średniowiecznej Islandii.

Tym, co także rzuca się w oczy podczas analizy gniazd toponimicznych na terenie stolicy Islandii, jest brak nazw motywowanych postaciami historycznymi (nie mylić z legendarnymi). Brak zatem ulic poświęconych działaczowi na rzecz autonomii Islandii Jónowi Sigurðssonowi czy pierwszej kobiecie prezydent kraju Vigdís Finnbogadóttir. Dziwić może też brak plateonimu upamiętniającego najwybitniejszego islandzkiego pisarza, laureata literackiej Nagrody Nobla Halldóra Laxnessa. Þorsteinn Vilhjálmsson (2003) tłumaczy to zjawisko islandzkim systemem nazewniczym; w języku islandzkim nie używa się bowiem nazwisk, lecz patronimików. Są one tworzone poprzez dodanie do imienia ojca (w niektórych przypadkach do imienia matki) członu *-son* (pol. syn) lub *-dóttir* (pol. córka). W życiu codziennym Islandczycy zwracają się do siebie jednak tylko za pomocą imienia, pomijając przy tym patronimiki. Ze względu na ograniczony onomastykon często zdarza się tak, że wielu Islandczyków używa tego samego patronimiku, nawet pomimo braku pokrewieństwa. Vilhjálmsson podkreśla, że

²¹ W języku staronordyckim apelatyw *rán* oznaczał rabunek (*Norrøn ordbok* 2015, s. 488).

²² Samo *ægir* jest także kolejnym poetyckim określeniem morza (Blöndal 1920–1924, s. 996).

z tego względu „prawdopodobnie byłoby nam [Islandczykom – A.M.] niezręcznie mieszkać na *Jóns Sigurðssonargata* lub *Jónasar Hallgrímssonstræti*”²³, ²⁴.

Kolejnym interesującym aspektem jest brak plateonimów motywowanych toponimami z obszaru Islandii czy też nawet całej Skandynawii. Nie znajdziemy zatem ulic derywowanych od nazw innych islandzkich miejscowości, jak np. nazwy drugiego największego w kraju miasta – Akureyri, czy plateonimów motywowanych nazwami pozostałych nordyckich krajów i miast²⁵. Co ciekawe, w ostatnim czasie podjęto jednak decyzję o nadaniu trzem ulicom, znajdującym się na budowanym obecnie na obrzeżach miasta osiedlu, nazw motywowanych nazwami krajów bałtyckich. Tak uzasadnił decyzję radny miasta Reykjavík Paweł Bartoszek²⁶:

Powód jest prosty: aby uhonorować historyczną przyjaźń pomiędzy Islandią a krajami bałtyckimi. Jak powszechnie wiadomo, to Islandia była pierwszym krajem, który uznał deklaracje niepodległości państw bałtyckich, i [z tego powodu – A.M.] w Wilnie, Rydze i Tallinie znajdują się ulice i place poświęcone Islandii. Dlatego uznaliśmy, że właśnie teraz jest właściwy moment, aby odwdziżyć się tym pięknym dowodem przyjaźni.

Ulice *Eistlandsbryggja* (pol. Deptak Estoński), *Lettlandsbryggja* (pol. Deptak Łotewski) i *Lit-háenbryggja* (pol. Deptak Litewski) mają zostać oddane do użytku w roku 2026. Będą to pierwsze rejkiawickie ulice motywowane nazwami innych krajów.

Na zakończenie chciałabym także nakreślić, w jaki sposób nazywane są ulice na nowo powstałych osiedlach poza centrum Reykjavíku. Obecnie istnieje tendencja do nadawania ulicom leżącym w swoim sąsiedztwie takiego samego członu utożsamiającego, jednakże innego niż wymienione wcześniej „uniwersalne” człony typu *-gata* czy *-stræti*. Zamiast tego używa się wyrazów nawiązujących do ukształtowania terenu, np. *-melur* od wyrazu pospolitego *melarnir*, czyli „żwir”, *-tún* od wyrazu *tún-um*, („pole”), czy też *-holt* od wyrazu *holtum* („skalisty pagórek”) (Vilhjálmsón 2003). Od jakiegoś czasu zaczęto także nadawać ulicom leżącym w obrębie nowych dzielnic nazwy w porządku alfabetycznym, co według Vilhjálmsóna ma się przyczynić do łatwiejszego lokalizowania określonych miejsc. Temat ten wydaje się bardzo interesujący z punktu widzenia onomastyki, dlatego powinien zostać zgłębiony w osobnej publikacji.

Wykaz skrótów

duń.	– język duński
isl.	– język islandzki
M.	– mianownik
nor.	– język norweski
poet.	– poetycki
pol.	– język polski
staronord.	– język staronordycki
szw.	– język szwedzki

²³ Jónas Hallgrímsson – islandzki poeta doby romantyzmu (*Encyklopedia PWN* 2023, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Hallgrimsson-Jonas;3909653.html> (dostęp: 11.06.2023)).

²⁴ Cytat w języku islandzkim: „*okkur þætti líklega stirðlegt að búa við Jóns Sigurðssonargötu eða Jónasar Hallgrímssonarstræti*” pochodzi z artykułu *Hverjir ákveða götunöfnin og eftir hverju fara þau?*, <https://www.visindavefur.is/svar.php?id=3688#>, (dostęp: 11.06.2023).

²⁵ Ulica Rejkiawicka (szw. *Reykjaviksgatan*) znajduje się np. w szwedzkiej Uppsali. Jest ona częścią gniazda nazewniczego motywowanego nordyckimi toponimami. W jej bezpośrednim sąsiedztwie znajduje się np. *Thorshavnsatan*, motywowana od nazwy stolicy Wysp Owczych – Thorshavn.

²⁶ H. Wright, 2022, In ‘historic first’, Reykjavik names streets after Baltic countries, *EER News*, <https://news.err.ee/1608592843/in-historic-first-reykjavik-names-streets-after-baltic-countries> (dostęp: 11.06.2023).

Literatura

- Bijak U., 2017, Transonimizacja, czyli „wędrówki nazw”, *Folia Onomastica Croatica*, 26, s. 1–14, DOI: 10.21857/mzvktz139.
- Biolik M., 1982, Typy semantyczne współczesnych nazw ulic i placów Olsztyna, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1–2 (155–156), s. 51–61.
- Blöndal S., 1920–1924, *Íslensk-dönsk orðabók*, Íslensk-Danskur Orðabókarsjóður, Reykjavík.
- Gogosz R., 2015, *Sagi o Islandczykach (Íslendingarsögur)*, [w:] J. Morawiec, Ł. Neubauer (red.), *Sagi islandzkie. Zarys dziejów literatury staronordyckiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 15–39.
- Górny H., 2007, Struktura nazw ulic i placów Rzeszowa, *Acta Onomastica*, 47, s. 197–205.
- Gylfadóttir H.M., Gunnarsdóttir G.G., 2006, *Húsakönnun: Austurstræti – Pósthússtræti – Hafnarstræti – Lækjargata*, Skýrsla nr 132, Minjasafn Reykjavíkur, Reykjavík.
- Íslensk orðsifjabók*, 1989, Magnússon, Á.B., Orðabók Háskólans, Reykjavík.
- Kvaran G., 2013, Islandske person- og gadenavne tilknyttet havet, *Nøvn í strandamentanini. Navne i kystkulturen*. Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn, 2–4 Juni 2011, s. 98–111.
- Myszka A., 2016, *Urbanonimia Rzeszowa. Językowo-kulturowy obraz miasta*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Neubauer Ł., 2015, *Zakończenie*, [w:] J. Morawiec, Ł. Neubauer (red.), *Sagi islandzkie. Zarys dziejów literatury staronordyckiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 200–205.
- Norrøn ordbok*, 2013, red. L. Heggstad, F. Hødnebo, E. Simensen, Det Norske Samlaget, Oslo.
- Pálsson H., 1997, *Landnámsboken. Beretningen om Landnåmet på Island ca. 870–930*, H. Aschehoug & Co, Oslo.
- Rzetelska-Feleszko E., 2003, *Nazwy miejskie (urbanonimia/urbanonimia)*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślakowa, J. Duma (red.), *Słowińska onomastyka. Encyklopedia. Tom II*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa–Kraków, s. 294–298.
- Schlauch M., 1976, *Stare sagi islandzkie*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Sigmundsson S., 1968, Ortnamnsforskning på Island, *Scripta Islandica: Isländska sällskapets årsbok*, 19, s. 19–38.
- Słupecki L., 2006, *Mitologia skandynawska w epoce wikingów*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków.
- Szrejter A., 1997, *Mitologia germańska. Opowieści o bogach mroźnej północy*, Prószyński, Warszawa.
- Walkowiak J.B., 2018, Female street namesakes in selected Polish cities, *Mitteilungen Der Osterreichischen Geographischen Gesellschaft*, 160, s. 331–350, DOI: 10.1553/moegg160s331.
- Walkowiak J.B., 2021, Contemporary Polish street names motivated by transitional toponyms, *Acta Onomastica*, 65 (1), s. 309–327, DOI: 10.17651/ONOMAST.65.1.18.
- Zatora A., 2017, Saga rodzinna – próba uporządkowania i konceptualizacji gatunku, *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, LX (2), s. 25–41, DOI: 10.26485/ZRL/2017/60.2/2.

Źródła internetowe

- Ámundason H.J., 2019, Húsanöfn í Reykjavík, <https://www.arnastofnun.is/is/greinar/husanofn-i-reykjavik> (dostęp: 5.06.2023).
- Encyklopaedia Britannica*, 2023, <https://www.britannica.com/place/Reykjavik> (dostęp: 11.06.2023).
- Encyklopedia PWN*, 2023, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Hallgrimsson-Jonas;3909653.html> (dostęp: 11.06.2023).
- Guðmundsdóttir H., 2015, *Lækjargata hin eldri – Leifar af skála frá 10. eða 11. öld*, <https://nonfealties29.rssing.com/chan-15490062/article1785.html> (dostęp: 4.06.2023).
- Immigrants and persons with foreign background 2017, *Statistics Iceland*, <https://www.statice.is/publications/news-archive/population/immigrants-and-persons-with-foreign-background-2017/> (dostęp: 4.06.2023).
- Landnámabók*, <https://www.snerpa.is/net/snorri/landnama.htm> (dostęp: 13.06.2023).
- Lesbók Morgunblaðsins*, 1961, <https://timarit.is/page/3287166#page/n23/mode/2up> (dostęp: 8.06.2023).

- List of Streets in Reykjavík, Reykjavíkurborg, Höfuðborgarsvæði, Iceland, Google Maps and Street View Photos*, 2023, <https://geographic.org/streetview/iceland/hofudborgarsvaedi/reykjavikurborg/reykjavik.html> (dostęp: 3.06.2023).
- Morgunblaðið*, 1947, <https://timarit.is/page/3277446#page/n7/mode/2up> (dostęp: 8.06.2023).
- Online Etymology Dictionary*, 2023, <https://www.etymonline.com/> (dostęp: 3.06.2023).
- Polska w Islandii. Informator ekonomiczny, *Serwis Rzeczpospolitej Polskiej*, <https://www.gov.pl/web/islandia/informator-ekonomiczny> (dostęp: 11.06.2023).
- Store Norske Leksikon*, 2023, <https://snl.no/> (dostęp: 13.06.2023).
- Vilhjálmsson Þ., 2003, Hverjir ákveða götunöfnin og eftir hverju fara þau?, *Vísindavefurinn*, <http://visindavefur.is/svar.php?id=3688> (dostęp: 11.06.2023).
- Wright H., 2022, In 'historic first', Reykjavik names streets after Baltic countries, *EER News*, <https://news.err.ee/1608592843/in-historic-first-reykjavik-names-streets-after-baltic-countries> (dostęp: 11.06.2023).